

УДК 130.2+378.1

*Олена Зеленська,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ВНЗ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛА-ГУМАНІСТА

Одним із напрямів перебудови та вдосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ системи МВС України, забезпечення готовності курсантів до здійснення професійної діяльності та виховної роботи у правоохоронних органах відповідно до нової парадигми виховання є їх культурологічна підготовка.

Ключові слова: *виховання, культурологічне виховання, вища освіта, особистість.*

Одним из направлений перестройки и усовершенствования учебно-воспитательного процесса в ВУЗах системы МВС Украины, обеспечения готовности курсантов к осуществлению профессиональной деятельности и воспитательной работы в правоохранительных органах в соответствии с новой парадигмой воспитания является их культурологическая подготовка.

Ключевые слова: *воспитание, культурологическое воспитание, высшее образование, личность.*

One of the directions of reconstructing and improving the educational process at the higher Educational Establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, providing the cadets' readiness for carrying out their professional and educational activities in the organs of internal affairs according to the new paradigm of education is their culturological training.

Key words: *education, culturological education, higher education, personality.*

Система освіти повинна сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Її реформа пов'язана з уточненням змісту освіти, пошуком оптимальних засобів і технологій організації освітнього процесу, переосмисленням цілей і досягнень освіти. Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової

життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства [9, с. 6]. Основна мета вищої освіти – формування спеціаліста-професіонала і творчої особистості людини-громадянина, що вміє глобально гуманістично мислити і локально створюючи діяти. Новий тип спеціаліста, зокрема і працівника органів внутрішніх справ – це особистість, в якій органічно поєднується високий професіоналізм, соціальна зрілість і творче начало, це образ і взірць культури. Серед основних його якостей повинні бути вміння робити оцінні судження, глибина наукових пізнань, здатність до діалогічного спілкування, творча активність і самостійність, висока духовність і мораль [4, с. 176].

Серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти зазначене виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у світі, що змінюється, а також виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу [9, с. 8–9]. Виховання – процес систематичного та цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості з метою підготувати її до виробничої, суспільної та духовної діяльності. Сухомлинський В. О. вважав, що процес виховання всебічно розвиненої, гармонійної особистості полягає в тому, що, дбаючи про досконалість кожної грані, сторони, риси людини, вихователь одночасно ніколи не випускає з поля зору ту обставину, що гармонія всіх людських граней, сторін, рис визначається чимось провідним, основним. Жива людська плоть і кров всебічно розвиненої людини втілює в собі повноту й гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, в якій вихователь бачить такі сторони, риси, грані, як моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість. Провідним. Визначальним компонентом у цій гармонії є моральність [11, с. 72]. Лихачов Б. Т. визначає виховання як цілеспрямований та організований процес формування особистості. Як загальна абстрактна категорія виховання відображає і виражає об'єктивний конкретно-історичний процес – рух відношень, спілкування, діяльності в суспільстві, завдяки якому здійснюється наступність між поколіннями [7]. Кремень В. Г. дотримується думки, що необхідно забезпечити високу функціональність людини в умовах інформаційного буму; підготувати людину до того, щоб вона в своїй діяльності усвідомлювала відповідальність за можливість жити в умовах глобального світу; сформувати на загальносуспільному та індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності, виробити в людини здатність до свідомого та ефективного функціонування в умовах ускладнень суспільних відносин; мінімізувати асиметрію між

матеріальністю і духовністю, культивувати в кожній особистості піднесення думки конструктивізму і толерантності [6].

У Концепції національного виховання зазначено, що розвиток всебічно і гармонійно розвиненої особистості повинен відбуватися на основі загальнолюдських гуманістичних цінностей, тобто на ідеалах добра, істини, краси тощо [5].

Справжнє виховання є глибоко національним за своєю сутністю, змістом, характером та історичним покликанням, оскільки нація – це система різноманітних природних історично обумовлених ознак «тіла і розуму». Ось чому К. Д. Ушинський наголошував, що у кожного народу існує «своя національна система виховання» [12]. Національне виховання відбувається на основі культурно-історичного досвіду свого народу, його традицій, звичаїв, багатовікової мудрості та духовності. Воно є конкретно історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання, пробуджує і розвиває в людині такі якості та риси, що мають людську цінність.

Як видно з тлумачення процесу виховання науковцями, а також усвідомлення того, що шляхи гуманізації людини, збагачення її духовно-творчого потенціалу різноманітні, важливе місце в цьому процесі відводиться саме гуманістичним ідеям, духовній культурі, розвивальній, культурологічній домінанті, культурологічному навчанню та вихованню. Вони виступають підсумковим, стверджуючим елементом системи загального виховання, надають їй закінченості та наповнюють всю її структуру інтелектуальною, творчою, моральною, духовною, естетичною сутністю.

Проблеми виховання є предметом посиленої уваги відомих вчених, педагогів та громадських діячів Ушинського К., Макаренка А., Сухомлинського В., Огієнка І., Грінченка Б., Бежа І., Мартинюка І., Стельмаховича М., Ступарика Б., Миропольського С., Верховинця В., Бутенка В., Масола Л., Кременя В., Бехтерева В., Лігоцького А., Костюка Г., Амонашвілі Ш., Ващенко Г., Азарова Ю., Коломенського Я., Лихачова Б., Подмазіна С., Сеульського Р., Смирнова В., Фокіна Ю., Щупакова Б. та інших. Проте сучасне постіндустріальне суспільство вимагає нових підходів як до освіти в цілому, так і сучасної концепції виховання студентів у вищій школі та її системи зокрема. Сьогодні проблеми ефективності підготовки фахівців до професійної діяльності у вищих навчальних закладах характеризується інтенсивним зростанням науково-теоретичних і прикладних розробок. Низка питань, що розглядаються в педагогічних дослідженнях, постійно зростає, виникають нові підходи і напрямки у вивченні педагогічної реальності, розширенні педагогічного знання, пов'язаного з навчально-виховним процесом вищого навчального закладу. Внаслідок цього виникають неминучі зміни в понятійному апараті педагогіки. Він збагачується новим змістом і новою

проблематикою, а методи дослідження удосконалюються.

Питання культурологічного виховання молоді, ідеї про необхідність створення системи неперервної культурологічної освіти і виховання студентів розглядається в українській педагогічній теорії і практиці видатними педагогами Миропольським С., Верховинцем В., Макаренком А., Сухомлинським В., Бутенком В., Масолом Л., Бехтеревим В., Андрущенко В., Ніколаєнком С., Підкасистим П. та іншими.

Деякі з них вважають, що предметна сфера культурологічного виховання полягає у формуванні культурологічного ставлення людини до дійсності та активізації цього ставлення до творчої діяльності за законами добра. Культурологічне виховання не може бути ні основою для інших видів виховання, ні завершенням їх. Воно само по собі може здійснюватися лише в тісній єдності з усіма іншими аспектами духовного життя людини. Ця теза спирається на положення психології про гомогенні та гетерогенні зв'язки у розвитку людини [1].

Інші визначають художньо-естетичне виховання у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як формування естетичних якостей особистості через залучення до цінностей мистецтва, вітчизняної та світової культури. У вузькому – забезпечення спеціально організованих умов для духовного збагачення особистості засобами мистецтва, формування естетичної культури, світоглядних уявлень, ціннісних художніх орієнтацій у соціокультурному просторі [8].

Сутність культурологічного виховання – цілеспрямоване формування і розвиток ставлення особистості до світу з потребою в удосконаленні, залучення її до споживання і творення цінностей художньої культури суспільства. Саме соціальний запит вимагає виховувати і формувати особистість, здатну жити цими художніми цінностями. Уявлення про таку особистість – ідеал як модель потрібних суспільству якостей – виступає метою художньо-естетичного, морального виховання [2]. Осмислення світового досвіду виховання, в тому числі й українського, дає змогу інтегрувати його в єдиний цілісний культурно-освітній процес, що сприятиме формуванню культурної свідомості майбутніх фахівців, у тому числі й офіцерів міліції. Культурність людини є наслідком її виховання (П. Пестель).

Вихідними при дослідженні проблеми культурологічного виховання доцільно розглядати діалектико-матеріалістичну концепцію розвитку особистості як об'єкта і суб'єкта суспільних відносин. Згідно вищезазначених тлумачень культурологічного виховання, основним структурним елементом його системи є особистість. У формування особистості будь-якого фахівця, зокрема правоохоронця є два основні аспекти – професійний та культурний. Тож мета, завдання та специфічні методи культурологічного виховання орієнтовані на естетичний і загальний розвиток особистості, збагачення її у педагогічному процесі з

урахуванням її індивідуальних та психологічних особливостей і, внаслідок цього, організацію впливу на особистість. Особистість курсанта чи студента повинна бути в центрі уваги педагога, психолога, вихователя, а діяльність навчання, пізнавальна діяльність повинна бути провідною. Таке ставлення до навчання та виховання відображає гуманістичну спрямованість у філософії, психології та педагогіці.

Вищий навчальний заклад функціонує не просто дає знання, а й формує особистість, творчу індивідуальність. Він невід'ємний від національного ґрунту і коріння свого народу, і тому є джерелом вищих духовних цінностей. Він формує та оберігає національну культуру. Організація, зміст, форми і методи навчання і виховання мають будуватися з урахуванням тисячолітньої історії, споконвічної культурно-історичної традиції українського народу на основі національної культури, збагаченої кращими досягненнями загальнолюдської культури. Саме у вищій школі закладається фундамент формування культурологічної свідомості курсантів ВНЗ МВС України через опанування ними морально-естетичними та культурологічними знаннями. Тільки в культурному середовищі може формуватися новий тип спеціаліста, що поєднує професіоналізм, соціальну зрілість, творчий початок, має глибокі наукові пізнання, високу духовність і мораль, здатний до діалогічного спілкування, творчої активності і самостійності, моральної саморегуляції та адаптації в соціокультурному середовищі. Надання вищій освіті культурологічної спрямованості продиктовано сучасними умовами соціокультурних реалій ХХІ століття, коли функціонально орієнтована підготовка молоді до життя і професійної діяльності вже не відповідає вимогам часу, адже культурний нігілізм, зневага до культурної спадщини минулого, втрата культурних сенсів, різка диференціація культури на елітарну та масову, розмивання культурної самобутності може згубно позначитися на майбутньому нашого суспільства [10, с. 108–109].

Виховання за своїм змістом поділяється на такі різновиди: трудове, фізичне, розумове (розвиток інтелекту), моральне, естетичне, політичне, правове, релігійне чи атеїстичне. Саме через них і відбувалося з епохи до епохи нагромадження в людині тих якостей, що є гуманістичними. Культурологічне виховання є аспектом усіх інших видів виховання, тому в реальному виховному процесі його важко виокремити. З іншого боку, зміст культурологічного виховання містить, хоча й не обмежується ними, художнє виховання, естетичну освіту, духовне виховання, художнє навчання тощо, тобто воно має складну внутрішню структуру. Рівень культурологічного виховання, його вплив, вибір тих чи інших засобів, форм, методів визначається культурологічним розвитком особистості, народу та суспільства. Кожна нова історична епоха додає своїх відтінків у розуміння сутності, цілей та значущості культурологічного виховання. Воно залежить від впливу різних чинників: політики в сфері освіти;

моральних відносин, що склалися в суспільстві, релігії, певного типу виховання, необхідного державі, економічного та соціального розвитку суспільства, стану культури та зовнішньої політики держави. Культурологічне виховання, що триває протягом усього життя людини, сприяє духовній активності людини, її можливій взаємодії з навколишнім світом і з собою, розвитку в особистості образного мислення, цілісності сприйняття конкретних образів, розвитку фантазії, здорового уявлення та інтуїції. Особливу роль у розвитку і вихованні особистості відіграє формування духовності курсантів ВНЗ МВС України, в якому чільне місце займає вітчизняна і світова культура, зокрема культура естетична. Важливим завданням є виховання у майбутніх правоохоронців поваги до закону, норм колективного життя, суворого дотримання статутних вимог, особистої відповідальності за виконання громадського обов'язку, виконання наказів начальників.

Важливо, щоб система культурологічного виховання будувалася таким чином, щоб всі елементи культури, діалектично пов'язані між собою (моральна, естетична, розумова, етична, правова, політична, екологічна тощо), мова, література, а також різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на курсанта, тобто здійснювалися необхідні міжпредметні зв'язки. Культурологічне виховання як і засобами літератури, філософії, мови, етики, мистецтва тощо, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання. Мистецтво є однією з форм духовного життя народу. У справжніх витворах мистецтва знаходить свій вияв життя народу, його світосприйняття (М. Добролюбов). Література – це пізнання людини в оточенні її соціального життя (О. Толстой). Музика – це мова, що не потребує перекладу, бо звертається до душі (Ауербах Б.). Такий комплексний підхід до культурологічного виховання на сучасному етапі є його методологічною основою і важливим принципом.

Однією із найважливіших сфер, а також засобом культурологічного виховання є праця. Саме в праці і тільки в праці велич людини (О. Горький). Основи виробничої діяльності та праця в цілому спрямовані на виявлення та розвиток творчо-естетичних здібностей особистості, нерозривно пов'язаних із первинними трудовими навичками, тобто з творчим потенціалом особистості. Це ставлення до процесу праці, до результатів праці, до засобів трудової діяльності.

Вагомим засобом культурологічного виховання також є природа, тому що саме через неї людина пізнає закони краси. Грандіозні речі робляться грандіозними засобами, одна природа робить велике даром (Герцен О.).

Мистецтво, художня та естетична творчість, до яких більшість людей, що професійно не займаються художньою діяльністю, залучаються саме у вільний час, мають невичерпні можливості для культурологічного

розвитку. Тільки на емоційній основі встановлюються міцні зв'язки людини з навколишнім світом. Краса і добро йдуть завжди поруч. Краса, у яких би вона формах не виявлялася, якщо вона одухотворена, олюднена, несе в собі добро.

Серед шляхів реалізації вищезазначених завдань одне з перших місць займає гуманітаризація і гуманізація всіх сфер сучасного життя, в тому числі освіти та виховання, залучення молоді до системи культурних цінностей, які відображають багатство національної, загальнолюдської культури, формування в неї потреби у високих культурних і духовних цінностях, їх подальшому збагаченні, формування загальнолюдських норм гуманістичної моралі, віри в творчі можливості людини, культури спілкування, інтелігентності, а також розвиток внутрішньої свободи, здатності до об'єктивної самооцінки і самореалізації поведінки, почуття власної гідності, здатності до рефлексії [3, с. 22–23]. Суспільно-гуманітарна підготовка курсантів ВНЗ системи МВС України відіграє значну роль у вирішенні завдань гуманітаризації виховної роботи в правоохоронних органах, оскільки суспільно-гуманітарні науки в першу чергу займаються людиною-громадянином, людиною-творцем і культурою. Викладання, фахових дисциплін не може обмежуватися суто технологічним і технократичним змістом, воно повинно мати культурологічну спрямованість.

Враховуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що сьогодення вимагає, вдосконалення та перебудови навчально-виховного процесу у ВНЗ системи МВС України у напрямку збагачення духовності курсантів, здатності орієнтуватися в світі духовних цінностей в оточуючому середовищі, уміння приймати рішення і нести відповідальність за свої вчинки, здійснювати самостійний вибір змісту своєї життєдіяльності та стилю поведінки, цілісного сприйняття ними світу, підвищення їх загальнокультурного рівня, олюдненості стосунків, гуманістичного змісту спілкування, що є найбільш повним вираженням культури, посилення уваги до оволодіння ними здобутками національної та світової культури, здатності до самовизначення у світі культури, розвитку творчих здібностей і відданості своїй справі.

Одним із напрямів цього вдосконалення та перебудови, забезпечення готовності курсантів до здійснення професійної діяльності та виховної роботи правоохоронних органах відповідно до нової парадигми виховання є їх культурологічна підготовка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
2. Арнольд А. И. Путь к храму культуры / А. И. Арнольд. – М. : Грааль, 2000. – 107 с.

3. Гришнова О. Розвиток вищої освіти в Україні: тенденції, проблеми та шляхи їх розв'язання / О. Гришнова // Вища школа. – 2001. – № 2–3. – С. 22–34.
4. Зеленська О. П. Теоретичні основи полікультурного виховання майбутніх працівників органів внутрішніх справ / О. П. Зеленська // Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції 26–28 січня 2012 р. – Симферополь : Кримський інститут бізнесу УЕУ, 2012. – С. 176–178.
5. Концепція національного виховання // Початкова школа. – № 2. – С. 48–52.
6. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2002. – 28 грудня.
7. Лихачов Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников / Б. Т. Лихачов. – М. : Просвещение, 1985. – 175 с.
8. Мосол Л. Художня культура України / Л. Мосол, Н. Ничкало. – К. : Вища школа, 2006. – С. 188–195.
9. Національна доктрина розвитку освіти // Болонський процес: Нормативно-правові документи / укладачі: З. І. Тимошенко, І. Г. Оніщенко, А. М. Грехов, Ю. І. Палеха. – К. : Вид-во Європ. Ун-ту, 2004. – С. 6–27.
10. Руденко В. Проектування культурологічної спрямованості вищої освіти / Володимир Руденко // Вища школа. – 2011. – № 9. – С. 108–116.
11. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
12. Ушинський К. Д. О народности в общественном воспитании / К. Д. Ушинський // Собр. Соч. в 2-х т. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 2. – С. 69–166.